

כ"א מחשבות
על ממלכתיות ישראלית

עורכים: תמר הרמן, עופר שיף

ישראלים

תוכן העניינים

הקדמה 9

שער ראשון: "יהודית" ו"דמוקרטיה"

גרשון הכהן

ממלכתיות: מונח מפתח בהשקפת העולם של בן-גוריון... 15

דב הלברטל

היחסים בין חרדיות לממלכתיות..... 25

אשר כהן

קדושת הממלכתיות: ממלכתיות בין שתי משמעויות..... 33

שי פירון

ממלכתיות מהדורת 2023..... 43

אורי רגב

אתגרי הממלכתיות בזמן הזה..... 55

שער שני: כשלים מבניים בכינון הממלכתיות

אבי בראלי

הממלכתיות הישראלית: ממשברים לשיבוש חמור..... 67

אמל ג'מאל

ממלכתיות בימינו: ניתוח מושגי פוליטי..... 81

סמי סמוחה

הבעייתיות של הממלכתיות בישראל..... 93

שלמה פיוטרקובסקי

מחיר הממלכתיות..... 107

אורי רם

ממלכתיות: לקראת סוציולוגיה ביקורתית..... 117

דוד משה ביטון

השבט החמישי - הטור החמישי..... 131

שער שלישי: תודעה ממלכתית אזרחית בחברה מקוטבת

גילת גופר, איתן דוניץ ועדי שרצר
הממלכתיות כיסוד הינוכיי-אזרחי נדרש בעת הזאת.... 143

עדנה הראל פישר
ממלכתיות והחברה האזרחית..... 155

פולה קבלו
המדינה זה [גם] אנחנו -
הצעה לממלכתיות "כחול-לבן בצבעים"..... 165

אלקס ריף
הממלכתיות מתה, תחי הסולידריות החדשה..... 177

יעל שרר
ממלכתיות בשירות הציבורי..... 185

שער רביעי: מחיר החתירה לאחדות נייטרלית א-פוליטית

אלכסנדר יעקובסון
מבט על הממלכתיות של בן-גוריון:
ניסיון לנוסטלגיה מפוכחת..... 195

אריק כרמון
הממלכתיות הבן-גוריונית: מענה למציאות מורכבת?.... 203

רבקה כרמי
ממלכתיות באקדמיה..... 213

אורית קמיר
דילמת המחנה הממלכתי בישראל 2023..... 221

עופר שיף
תודעת הממלכתיות ויחסי ישראל והתפוצה..... 233

הקדמה

עד לפני שנים אחדות היה הדיון במונח הממלכתיות נחלתה של קבוצה מצומצמת של היסטוריונים, אנשי מדע המדינה וחוקרים של החברה הישראלית. ואולם, בשנים האחרונות חזר המונח למרכז השיח הציבורי. העוצמה של שיח זה והגיוון הפנימי הרב שכתוכו קיבלו משנה תוקף מאז חילופי השלטון בחורף 2022, ועוד יותר מכך מאז פרוץ המחאה האזרחית בראשית 2023. למרות השוני בין הדיונים במשמעות המונח ממלכתיות, המכנה המשותף, המוצהר או הסמוי בין רובם, הוא בתחושה שקווי השבר המוכרים בציבור הישראלי הולכים ומעמיקים, ולא פחות מכך - ואולי אף יותר - הולך ומעמיק הניכור בין מוסדות המדינה לרבים מאזרחי ישראל על מגזריהם השונים. בעקבות כך החל חיפוש רביכוני אחר גרסה עדכנית של שאיפתו של ראש הממשלה הראשון, דוד בן-גוריון, שהגה את המונח ממלכתיות. בהיבטים מסוימים אין למונח זה אח ורע בדמוקרטיות אחרות. בן-גוריון שאף ליצור מסגרת הגותית ומעשית שתוכל להכיל את כל אזרחי ישראל חרף ההבדלים והפערים ביניהם ותיתן בידי המדינה החדשה כלי למנף את המשימה של בניו הלאום לאחר השגת העצמאות. החיפוש כיום הוא אחר ממלכתיות שתגשר על הפערים ואולי אף תאחה את השברים.

ברור כי האתגרים שבג'גוריון התמודד עמם באמצעות תפיסת הממלכתיות השתנו לחלוטין: מעמדה הפוליטי של מדינת ישראל בזירה הבין-לאומית ובתפוצות התחזק עד מאוד, המערכת הפוליטית אינה נשלטת עוד על ידי מפלגה דומיננטית, כפי שהייתה עד המהפך של 1977, האוכלוסייה גדלה והתגוונה בקצב מהיר, בנושאים רבים הלך ונשחק הקונצנזוס הלאומי, כלכלת השוק העמיקה והחריפה את הפערים החברתיים והכלכליים בתוך החברה הישראלית, בהשפעת הפוליטיקה של הזהויות קבוצות "אילמות" או "מושקות" תובעות להן קול ומעמד, כלי התקשורת המסורתיים והחדשים משחקים תפקיד שונה לחלוטין מכלי התקשורת בימי ראשית המדינה ועוד ועוד.

האופן שבו קבוצות ומגזרים שונים בחברה הישראלית מפרשים שינויים אלו, ובעיקר את השפעתם על היתכנותו ועל תכניו של מכנה משותף שיעמוד בבסיס שיח הממלכתיות העכשווי, הוא נושאה של אסופה זו. במסגרת הסדרה ישראלים, המבקשת לפענח את הדג"א של החברה הישראלית, הדיון על הממלכתיות משמש אותנו ככלי לבירור גבולות הקולקטיב הישראלי ומאבקי הכוח בין התפיסות והאתוסים המתחרים במסגרתו. לצורך דיון זה פנינו לאנשי ציבור, לאנשי עט, מחקר והגות וביקשנו מהם לסכם במסות קצרות את תפיסותיהם בנוגע לתוכן ולרלוונטיות של המונח ממלכתיות כיום, ובהתאמה - בנוגע למהותו ולמשמעותו של "האנחנו" הישראלי.

כדי להקל את הקריאה חילקנו את המסות השונות לארבעה שערים. השער הראשון - "יהודית" ו"דמוקרטית" - מניח את היסודות לשיח הממלכתיות בכך שהוא מזכיר לנו את המובן מאליו: מדובר בערך המוסף היהודי העומד בבסיס שיח זה ומבדיל אותו משיח רפובליקני רגיל. המסות השונות בפרק זה מבקשות לבחון את חזון הממלכתיות ואת משמעויותיו לנוכח צירוף ייחודי זה בין "יהודית" ל"דמוקרטית".

השער השני - כשלים מבניים בכינון הממלכתיות - מתמודד עם שורה של מתחים המאפיינים את תפיסת הממלכתיות, ובעיקר כשלים הנוגעים למתח בין המאחד והמפריד בין קבוצות ומגזרים בחברה הישראלית. שער זה מתמקד בהיבטים שאפשר לתארם כבקיעים בחזון הממלכתיות. המסות בשער הראשון מתייחסות למתח בין יהודית לדמוקרטית כמתח "חיובי" שהתמודדות אתו היא תנאי להבנה וליישום של האתוס המאחד שביסוד תפיסת הממלכתיות, ואילו המסות בשער השני מתמקדות בהיבטים המשבריים הנובעים מן המתחים השונים שביסוד תפיסה זו.

השער השלישי והשער הרביעי מתמקדים בסוגי ההתמודדות הנפוצים כיום עם המתחים השונים שבבסיס מושג הממלכתיות. השער השלישי - תודעה ממלכתית אזרחית בחברה מקוטבת - מדגיש את הצורך לפתח תפיסת שותפות מכילה, שאינה מקבלת את התפיסה הבין-גוריונית של כור ההיתוך, ובמקום זאת דורשת לתת לזהויות המגזריות והקבוצתיות תפקיד פעיל בעיצוב האתוס המשותף. המסות בשער הרביעי - מחיר החתירה לאחדות ניטרלית אפוליטית - מזהירות מפני תפיסת ממלכתיות שבשם החתירה לאחדות מתחמקת מהתמודדות פוליטיות ואידאולוגיות ומדגישות במקום זאת את הצורך בתודעה ממלכתית, המאפשרת ואף מעודדת דיונים במחלוקות יסוד מן הסוג הזה המגדירות את החברה הישראלית.

למותר לציין שחלוקת שערים זו אינה קשיחה, ומסות רבות היו עשויות למצוא מקום בשערים אחרים. צריך גם להדגיש שאין באסופה משום יומרה למצות את כל ההיבטים והסוגיות הנוגעים לממלכתיות בישראל, אלא לפתוח דיון ולהצביע על כיוונים עיקריים ששיח הממלכתיות צריך להתמקד בהם. אנו מקווים שהאסופה לא רק תעורר עניין, אלא גם תתרם ולו מעט לכינונה של ממלכתיות חדשה ועדכנית, שתשמש מצע לגיבוש חוזה חברתי חדש בין אזרחי ישראל ובין עצמם ובינם ובין "הממלכה".